

Панчук І. В., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Петрук О. М. (Міжнародний економіко – гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї

***Анотація.** У статті досліджено одну з найбільш актуальних проблем дошкільної освіти – взаємодію закладу дошкільної освіти та сім'ї. Розкрито поняття «партнерство» та «педагогіка партнерства». Розглянуто принципи та умови побудови взаємодії з родинами вихованців. Визначено шляхи реалізації педагогіки партнерства в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. Запропоновано нетрадиційні форми роботи вихователів із батьками дітей.*

***Ключові слова:** партнерство, педагогіка партнерства, взаємодія, співпраця, виховання, сім'я, заклад дошкільної освіти.*

***Abstract.** The article investigates one of the most actual problems of preschool education – interaction between a preschool educational institution and a family. The concepts «partnership» and «pedagogics of partnership» are revealed. The principles and conditions for building interaction with families of pupils are considered. The ways of partnership pedagogics realization in conditions of interaction between a preschool educational institution and a family are determined. The alternative forms of teachers' activity with parents of children are proposed.*

***Key words:** partnership, partnership pedagogics, interaction, cooperation, education, family, preschool educational institution.*

Питання ефективної взаємодії вихователів та батьків ніколи не втрачало свої актуальності, а особливо нині, коли авторитарна модель співпраці не лише морально застаріла, а й приховує чимало загроз, яким не місце в XXI столітті. Адже система, у якій педагог або батьки безапеляційно диктують свої умови оточуючим, лише вносить деструктив до освінього процесу.

Щоб змінити ситуацію на краще, все більше дошкільних колективів України починають втілювати у життя ідеї педагогіки партнерства, в основі якої лежить спілкування, взаємодія та співпраця між педагогом, вихованцем та батьками. Всі вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Співпраця батьків і

вихователів як партнерів у вихованні дитини – така тенденція стає стійкою і дедалі виразнішою. І саме тому вона цікавить багатьох дослідників.

У результаті аналізу публікацій можна констатувати значний вияв уваги науковців до теми налагодження конструктивної взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у вихованні дитини. Серед авторів, зокрема необхідно виділити роботи: Ш. Амонашвілі, Т. Кравченко, В. Міляєвої, В. Сухомлинського, І. Трубавіної, Н. Щуркова та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Однак їх результати не відображають повної сутності співпраці сім'ї і закладу дошкільної освіти.

Метою нашої статті є розкриття поняття «педагогіка партнерства» та умови її реалізації для побудови успішної співпраці закладу дошкільної освіти з батьками.

Сьогодні, лише незначна частина батьків може спрямувати у правильне русло виховання своєї дитини, отже, потребує допомоги фахівців. Таку допомогу повинні надавати педагоги, які повинні сприяти всебічному розвитку дітей та допомагати сім'ї у їх вихованні. Розуміння того, що саме в сім'ї закладається фундамент повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини, спонукає дошкільний заклад до пильного вивчення запитів, потреб і вимог сучасної сім'ї, тобто, до тісної взаємодії закладів дошкільної освіти (ЗДО) і родини. Співпраця педагогів і батьків дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в її розвитку. Зміцнення і розвиток тісного зв'язку і взаємодії дитячого садка та сім'ї забезпечують сприятливі умови життя і виховання дитини, формування у неї основ повноцінної, гармонійної особистості.

Стратегічні цілі розвитку освіти у XXI ст. передбачають партнерство сім'ї і закладів освіти, що сприятиме активнішому залученню батьків до виховання та зростання підростаючого покоління. Важливість співпраці з батьками підкреслюється в українському законодавстві, зокрема:

1. У ст. 51 Конституції України зазначається, що «батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти повинні піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство і батьківство охороняється державою» [7, с. 54];

2. У ст. 59 Закону України «Про освіту» про відповідальність батьків за розвиток дитини вказано, що:

- а) виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості;
- б) на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини;
- в) батьки й особи, які їх замінюють, зобов'язані: постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;

г) держава надає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї [8, с. 67];

3. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») зазначається, що сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання своїх дітей [9, с. 45];

4. Відповідно до Концепції «Сім'я та родинне виховання» метою виховання дітей у родині й школі є забезпечення високого рівня освіченості та вихованості свідомого громадянина України, здатного на основі опанування досвіду власного народу та досягнень світової науки й культури, врахування національно-територіальних особливостей України забезпечувати її соціально-економічний розвиток, утверджувати найвищі ідеали гуманістичної культури й демократичних взаємин людей, відстоювати і захищати права, гідність і честь своєї Батьківщини [10, с. 49];

5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. закріплює положення про те, що «зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб за підтримки всього суспільства та держави повинні бути зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких, зокрема, і підвищення відповідальності сім'ї за освіту і виховання дітей» [11].

Термін «*партнерство*» визначається як:

– система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;

– спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників;

– організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;

– спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної із сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Сама *педагогіка партнерства* – це чітко визначена система взаємовідносин всіх учасників освітнього процесу, яка:

– організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;

– ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників з дотриманням визначених норм (прав та обов'язків) та врахуванням ціннісних орієнтирів кожною із сторін;

– передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Педагогіка партнерства ґрунтується на певних принципах, які забезпечують її ефективність. Зокрема:

– повазі до особистості;

– доброзичливості і позитивному ставленні;

- довірі у відносинах та стосунках;
- діалозі – взаємодії – взаємоповазі;
- розподільному лідерстві (праві вибору та відповідальності за нього, горизонтальності зв'язків);
- принципі соціального партнерства (рівності сторін, добровільності у прийнятті зобов'язань, обов'язковості виконання домовленостей).

До реалізації ідей педагогіки партнерства ведуть два шляхи:

По-перше, шлях, який можна назвати «романтичним» – «віддавши серце дітям». Вихователь наближується до дитини за рахунок великої любові і поваги до неї, «схиляється до її рівня». Слідом за В. Сухомлинським цей шлях пропонував відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі[1]. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою «рівність» з вихователем;

По-друге, – це шлях розподілу функцій вихователя та вихованця і організація їх співпраці. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності. Не кожен педагог має достатній запас любові до дітей, але кожен може побудувати навчання так, щоб дитина почувала себе істотою вільною і час від часу забувала, що в групі є «наглядач».

Ці шляхи співпраці обрала вихователь дошкільної групи Корчицького початково-виховного комплексу – загальноосвітній навчальний заклад І–ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад І. В. Панчук. Вона у своїй роботі намагається дотримуватися умов рівності педагога, вихованців та батьків, а також взаємної любові у відносинах з дітьми. Адже саме любов і повага здатна пробудити в дитини бажання до розвитку, вдосконалення, вихованості. Аби уникати формалізму у взаєминах з батьками вихованців, вихователь І. В. Панчук досить багато часу приділяє індивідуальним формам спілкування з членами родин, а також організації спільних заходів, що сприяють обміну досвідом родинного виховання та популяризації прогресивних ціннісних орієнтирів у цій справі.

І. В. Панчук свою співпрацю з родинами вихованців будує в рамках тривалого проекту «Гармонізація виховних впливів на особистість дитини з боку сім'ї та закладу дошкільної освіти», що має на меті: налагодження партнерських стосунків між батьками і педагогами; психолого-педагогічну просвіту батьків; визначення й забезпечення умов для гармонізації виховних впливів на становлення особистості з боку сім'ї та педагогічного колективу; проведення злагодженої двосторонньої роботи з розвитку, виховання й навчання дітей; виявлення й аналіз чинників, що впливають на ефективність співпраці дошкільного закладу і сім'ї.

Однак, ефективна робота закладу дошкільної освіти неможлива без активного залучення родин до участі в освітньому процесі. Дотримуючись

певних принципів побудови взаємодії з родинами вихованців, виконуючи їх поетапно, можна досягти бажаного результату.

Найголовніший принцип, якого повинні дотримуватися вихователі та батьки при роботі з дітьми, *довіра відносин* [12]. Він передбачає забезпечення віри батьків в професійну компетентність, тактовність і доброзичливість педагогів, їх вміння зрозуміти і допомогти вирішити проблеми сімейного виховання. Саме на основі цього принципу в дошкільному підрозділі Корчицького навчально-виховного комплексу був започаткований міні-проект «Школа молодих батьків-вихователів», метою якого є залучення батьків до активної участі в освітньому процесі дошкільного закладу, ознайомлення їх із сучасними освітніми технологіями, які використовуються в освітній роботі з дітьми; формування у батьків нових навичок взаємодії з вихователями на основі довіри та взаєморозуміння.

Наступний принцип – *особистісна зацікавленість батьків* [12]. Цей принцип виходить з постулату педагогічної діяльності, згідно з яким «нічого нікому не можна змусити, людина повинна сама захотіти навчатися, саме цьому і саме в мене», тобто у своїй педагогічній освіті (просвітництві) батьки повинні побачити особистісний смисл, який допоможе їм правильно будувати спілкування і спільну діяльність з дитиною, зробити педагогічну позицію адекватною, гнучкою, рухливою і прогностичною. Цей принцип реалізується на основі роботи батьківського клубу «Педагогічна вітальня». Батьками дітей Корчицького навчально-виховного комплексу розроблено і напрацьовано план роботи «вітальні», актуальні питання для обговорення, умови та час проведення. Зокрема, до прикладу, вересневе зібрання клубу було присвячено формуванню здорового способу життя у дошкільників – «Здоров'я – яке воно».

Важливим також, є принцип *підходу до батьків не як до об'єктів виховання, а як до активного суб'єкта процесу взаємодії* [12]. Ми впевнені в тому, що визначаючи зміст, форми роботи з батьками, необхідно виходити з того факту, що саме батьки є соціальними замовниками, по-друге, вони для нас не учні, а партнери, і ми їм допомагаємо, а не вчимо виховувати їх власних дітей і те, що ми їм пропонуємо повинно бути цікаво і корисно. Вихователь І. В. Панчук на основі цього принципу, побудувала роботу спільних заходів, зокрема, «Днів добрих справ», де батьки разом із своїми дітьми стають безпосередніми учасниками творчих вправ, завдань, виступають не в ролі спостерігачів, а в ролі рівноправних партнерів та союзників.

У роботі вихователів варто також враховувати такий принцип, як *ствердження самоцінності батьків* [12]. Адже тільки батьки, що себе поважають, можуть виховати здорову і вільну особистість – цей принцип, по-перше, передбачає прояв граничної поваги до кожного з батьків, визнання його індивідуальності й неповторності, права на помилки; по-друге, відмова від суддівської позиції по відношенню до них, надання їм підтримки; по-

третє, створення умов, при яких батьки зможуть найбільш максимально і плідно виявити свої позитивні якості та здібності. Вихователем І. В. Панчук на основі цього принципу, вибудована індивідуальна робота з батьками вихованців – це тренінги, бесіди, анкети та повсякденне спілкування.

Нині не менш актуальним є принцип *емансипації батьків*, який передбачає, по-перше, звільнення батьків від колишніх поглядів, установок на виховання самої дитини як на нетямущого малюка, якому потрібно постійно підказувати, допомагати, поведінкою якого треба керувати, по-друге, пробудження їхнього бажання краще пізнати самих себе, що в кінцевому результаті допоможе їм краще зрозуміти своїх дітей [12]. На основі цього принципу базуються робота круглого столу «Від традицій до новацій», «Коли ваша дитина стане щасливою», дискусійного клубу «Тільки для батьків, тільки для бабусь», різного виду поради (стенди, презентації, тренінги, відеоряд), неформальні індивідуальні бесіди та ін.

Велике значення у налагодженні співпраці та партнерських відносин дитячого садка з сім'єю мають різноманітні форми роботи: групові та індивідуальні. Адже тільки об'єднавши свої зусилля, батьки і вихователі можуть забезпечити дитині подвійний захист, емоційний комфорт, цікаву, змістовну форму життя вдома та в дитячому саду, допоможуть розвитку її основних здібностей, вміння спілкуватися з однолітками і забезпечать підготовку до школи.

День відкритих дверей, будучи досить розповсюдженою формою роботи, дає можливість познайомити батьків з дошкільним закладом, його традиціями, правилами, особливостями освітньої роботи, зацікавити нею й залучити до участі [12]. Він проводиться у формі екскурсії по дошкільній установі з відвідуванням групи, де виховуються діти тих батьків, що прийшли. При цьому, батькам показуються фрагменти роботи дошкільної установи (колективну працю дітей, збори на прогулянку й ін). Після екскурсії й перегляду директор та методист розмовляють з батьками, з'ясовують їхні враження, відповідають на виниклі питання. У Корчицькому навчально-виховному закладі на початку навчального року проводиться День відкритих дверей, де батьки мають можливість не тільки познайомитися з дошкільним підрозділом, умовами перебування та ін., а й побувати на відкритих заняттях, пограти з дітьми в рольові ігри, скуштувати смачного обіду та погуляти з дітьми на прогулянці. День відкритих дверей проводиться також і в кінці навчального року, де екскурсоводами та вихователями виступають уже діти, які для своїх батьків розповідають, демонструють та проводять різні види роботи у закладі. На основі цієї форми роботи можливе забезпечення таких принципів взаємодії з батьками, як довіра відносин, особиста зацікавленість батьків і саме головне – висока активність дітей.

До групових форм роботи з батьками вихованців також можна віднести *консультації* [12]. Зазвичай система консультацій складається і проводиться

індивідуально або для підгрупи батьків. На групові консультації запрошуємо батьків різних груп, що мають однакові проблеми або, навпаки, успіхи у вихованні (примхливих дітей; дітей з яскраво вираженими здібностями до малювання, музики). Цілями консультацій є засвоєння батьками певних знань, умінь; допомога їм у вирішенні проблемних питань. Форми проведення консультацій можуть бути різні (кваліфіковане повідомлення фахівця з наступним обговоренням; обговорення статті, заздалегідь прочитаної всіма запрошеними на консультацію; практичне заняття, наприклад, на тему «Як вчити з дітьми вірш»).

Як свідчить наше дослідження, батьки, особливо молоді, мають потребу в отриманні практичних навичок у вихованні дітей. Тому, їх доцільно запрошувати на *семінари-практикуми* [12]. Під час їх проведення батькам не тільки розповідається про способи і прийоми навчання, але й показується їх. Наприклад, як читати книгу, розглядати ілюстрації, розмовляти про прочитане, як готувати руку дитини до письма, як вправляти артикуляційний апарат і ін.

Не менш важливою та найбільш поширеною формою роботи є *загальні батьківські збори*, які організуються 2–3 рази на рік [12]. На них обговорюються завдання на новий навчальний рік, результати освітньої роботи, питання фізичного виховання і проблеми літнього оздоровчого періоду і т.д. На загальні збори запрошуються лікарі, юристи, дитячі письменники, передбачаються виступи батьків. Також часто проводяться *групові збори*, які проводяться раз в 2–3 місяці. На них розглядаються 2–3 питання (одне питання готують вихователі, по інших пропонується виступити батькам або комусь із фахівців). Щорічно одні збори присвячуються обговоренню сімейного досвіду виховання дітей. Для цього вибирається тема, яка актуальна для групи, наприклад, вихователь Панчук І. В. порушувала такі проблеми, як: «Чому наші діти не люблять працювати?», «Як виховати у дітей інтерес до книги?», «Телевізор – друг чи ворог у вихованні дітей?».

Добре зарекомендувало себе проведення *батьківських конференцій* [12]. Вихователями дошкільної групи Корчицького НВК та батьками групи «Капітошка» були проведені конференції на тему «Турбота про здоров'я дітей», «Залучення дітей до національної культури», «Роль сім'ї у вихованні дитини». До конференції була підготовлена виставка дитячих робіт, педагогічної літератури, матеріалів, що відображали роботу дошкільних установ, фотоколлаж і т.п. Зачасту конференції завершувалися невеликим спільним міні-концертом дітей, співробітників дошкільного закладу та членів сімей.

Ще однією цікавою і дієвою формою роботи є *сімейні клуби* [12]. На відміну від батьківських зборів, в основі яких використовуються повчально-навчальна форма спілкування, клуб будує відносини з родиною на принципах добровільності, особистої зацікавленості. В такому клубі людей поєднує загальна проблема й спільні пошуки оптимальних форм допомоги дитині.

Тематика зустрічей формулюється й запитується батьками. Значною підмогою в роботі клубів є бібліотека спеціальної літератури з проблем виховання, навчання і розвитку дітей. Педагоги стежать за своєчасним обміном, підбором необхідних книг, складають анотації новинок. У Корчицькому НВК діє родинний клуб «Педагогічна вітальня», де батьки обмінюються досвідом, обговорюють актуальні проблеми, вікові особливості своїх дітей, умови їх гармонійного та повноцінного розвитку, знайомляться з новими тенденціями виховання та освіти дошкільників, діляться власним досвідом виховання дітей.

Не менш ефективними і дієвими формами роботи є індивідуальна співпраця з батьками. До них можна віднести *відвідування сім'ї* дитини, *бесіди, консультації* та ін. [12]. Адже часто батьки приходять до вихователів з певними проблемами і саме від професійності, тактовності, компетентності та доброзичливості педагогів залежатиме кінцевий результат.

Взаємодія з батьками як з однодумцями у справі виховання, розвитку й навчання дітей означає повноцінне забезпечення процесу гармонійного становлення особистості. Для – цього відомі педагоги-практики все частіше замінюють традиційні педагогічні підходи до виховання дітей на результативніші, цікаві для батьків, серед яких варто виділити такі заходи:

1. Оптимізацію використання наочної інформації:

– організацію інтерактивного стенду «Батьківське віконечко» (батьки обмінюються цікавою інформацією та досвідом виховання й розвитку дітей, готуючи матеріали та розміщуючи їх на стенді у батьківському куточку);

– започаткування інформаційно-довідкових рубрик у куточку для батьків: «Запрошуємо до спілкування», «Дискусійна платформа», «Відкритий мікрофон» – своєрідної трибуни для письмового спілкування батьків; урізноманітнення й наповнення новим змістом анкет для батьків, використання результатів опитувань у плануванні подальших дій щодо вдосконалення взаємодії вихователів та батьків;

2. Організацію заходів партнерського спілкування за участю батьків та педагогів (засідань за круглим столом, зокрема на тему: «Гармонійний розвиток особистості. Запитання і відповіді для педагогів і батьків», дебати, дискусії тощо);

3. Здійснення опосередкованого впливу на батьків за допомогою творчих завдань різної тематики, що передбачають творчу взаємодію дітей і дорослих (виготовлення батьками презентацій та фотоколажів: «Як ми відпочиваємо», «Наша дитина», «Наші діти з друзями нашими меншими», «Найбільше наше досягнення»);

4. Упровадження спільної проектної діяльності дітей, батьків і педагогів для розв'язання актуальних завдань, саморозвитку всіх учасників та зміцнення дружніх і родинних стосунків;

5. Удосконалення індивідуальної роботи із сім'ями завдяки таким формам роботи, як «Адресна допомога», «Відверта розмова», «Кишенькова бібліотечка», «Як живеш, малюк?» або «Сімейна педрада» (під час відвідування родин удома);

6. Максимальне використання ранкових і вечірніх годин зустрічі з батьками дошкільнят для плідного спілкування.

З досвіду роботи ми переконались в тому, що найбільш дієвими у педагогіці партнерства є інноваційні форми організації взаємодії, а саме: «Батьківська пошта», «Телефон довіри», «Школа молодих батьків», «Клуб сімейного дозвілля» [12], наприклад, «Батьківська пошта» та «Телефон довіри». Будь-який член родини має можливість у короткій записці висловити сумніви, побажання та пропозиції з приводу методів виховання своєї дитини, звернутися за допомогою до конкретного фахівця і т. п. Вихователем І. В. Панчук також було організовано таку «батьківську пошту» в групі. На батьківських зборах вихователь донесла до батьків мету та завдання цього виду спілкування та пояснила принцип роботи. На початку свого існування ця пошта не мала особливої актуальності та з часом батьки побачили її ефективність та індивідуальність цієї форми спілкування і отримали бажані результати. Телефон довіри допомагає батькам анонімно з'ясувати які-небудь значимі для них проблеми, попередити педагогів про помічені незвичайні прояви дітей. Нетрадиційною формою взаємодії з сім'єю є *бібліотека ігор*. Оскільки ігри вимагають участі дорослого, це змушує батьків спілкуватися з дитиною. Якщо традиція спільних домашніх ігор прищеплюється, то у бібліотеці з'являються нові ігри, придумані дорослими разом із дітьми.

Для побудови успішної співпраці з батьками нам нерідко приходиться залучати психологів. Співпраця психолога, вихователів і сім'ї допомагає не тільки виявити проблему, що стала причиною складних взаємин батьків з дитиною, а й показати можливості її вирішення. При цьому, ми прагнемо до встановлення рівноправних відносин між педагогом-психологом, вихователем і батьками. Вони характеризуються тим, що у батьків формується установка на контакт, повну згоду, залишаючи право на власну точку зору. Взаємовідносини протікають в дусі рівноправності партнерів. Батьки не пасивно вислуховують рекомендації фахівців, а самі беруть участь у складанні плану роботи з дитиною вдома.

Як засвідчує досвід, успіх взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти, її конструктивний характер, а отже, позитивний вплив на виховання дитини значною мірою залежать від відносин між вихователем і батьками дитини, оскільки контакт двох вихователів – батьків та педагогів – крок до взаєморозуміння, до набуття довіри, обміну духовними й емоційними цінностями, засвоєння педагогічного досвіду, знань, які вчитель і батьки передають один одному. Дошкільний заклад та сім'я мають єдину «виховну територію», і

байдужість або зневага хоча б однієї із сторін негативно позначаються на функціонуванні складових педагогічного трикутника «батьки – дитина – вихователь». Тому впровадження в освітній процес педагогіки партнерства – одне із першочергових завдань у кожному закладі дошкільної освіти.

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества Київ: Наукова думка, 1991. 111 с. **2.** Кравченко Т. В. Особливості взаємодії сім'ї та школи у формуванні особистості дитини. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh (дата звернення: 11.09.2019). **3.** Міляєва В. Взаємодія сім'ї і школи як психолого-педагогічна проблема. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/-magcontent.php3?m=6&n=64&c=1446> (дата звернення: 11.09.219). **4.** Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 263 с. **5.** Трубавіна І. М. Допомога батькам у вихованні дітей: метод. рекомендації. Київ, 2004. 99 с. **6.** Щуркова Н. Е. Педагогическая технология. Москва, 2002. 224 с. **7.** Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. 1996. 168 с. **8.** Про освіту: Закон України від 04.06.1991 р. № 2145-VIII (редакція станом на 05 вересня 2017 р.). 1991. 187 с. **9.** Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). Книга керівника навчально-виховного закладу. К., 2005. С. 45–46. **10.** Постовий В. Г. Сім'я і родинне виховання. Концепція. *Рідна школа*. 1996. № 11–12. С.15–24. **11.** Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (дата звернення: 13.09.2019). **12.** Рудік І. В., Молодушкіна І. В. Взаємодія ДНЗ та сім'ї. Х.: Основа, 2013. 222 с.